

iermektedir. Eserde ayrıca İslâm dünyasındaki tasavvuf hareketlerine bakışlar yapılmaktadır (İstanbul 1958). *Şifâ'ü's-sâ'ilî* Süleyman Uludağ Türkçe'ye çevirmiştir (*Tasavvufun Mahiyeti*, İstanbul 1977). Muhammed et-Tancî'nin 100 sayfalık girişinde İslâm'da tasavvuf hareketinin ortaya çıkışı ve gelişmesine ayrılan kırk sayfalık bölüme (s. L-LXXXVII) *Fi't-Taşavvufi'l-İslâmî* adıyla ayrı basımı yapılmış ve Türkçe'ye çevrilmiştir (Bekir Topaloğlu, *İslâm Tasavvufu Üzerine*, İstanbul 2002). 4. *Erba'üne hadîşen fi'şünâ'i'l-ma'rûf* (*beyne'l-müslimîne ve kazâ'i havâcîhim*). Abdülazîm el-Münzirî'nin eserine Muhammed b. İbrâhîm es-Sülemî'nin yazdığı şerhin telhisidir (Rabat 1962, 1985). 5. *Bîrûnî, Tahdîdü nihâyâti'l-emâkin li-taşhîhi mesâfâti'l-mesâkin*. Enlem-boylam hesaplamaları, şehirler arası mesafeleri belirleme ve kible yönünü bulma usulleri gibi konuların ele alındığı bir eserdir (Ankara 1962). 6. *Fuzûlî, Ma'tla'u'l-i'tikâd fi ma'rifeti'l-mebde' ve'l-me'âd*. Temel akaid ve kelâm konularına dair olup nâşir tesbit edilebilen, oldukça hatalı tek yazma nüshasına dayanmış, metni tashih edip açıklamalarının kaynaklarını göstermiş ve baş tarafına bir giriş yazmıştır. Eser M. Esat Coşan ve Kemal Işık'ın Türkçe tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (Ankara 1962). 7. *Kâdî İyâz, el-İ'lâm bi-hudûdi kavâ'idî'l-İslâm*. İslâm'ın beş şartının çocukların anlayabileceği seviyede bir dille anlatıldığı bu risâlede de nâşir baş tarafa otuz sayfalık bir takdim yazmış, burada İslâm'ın inanç esasları ile namaz, zekât, oruç ve hac ibadetlerinde hedeflenen mânevî yücelişe işaret etmiştir (Rabat 1384/1964). 8. *Ebû Hayyân et-Tevhîdî, Ahlâku'l-vezîreyn* (*Meşâlibü'l-vezîreyn*). Büveyhî vezirlerinden Ebû'l-Fazl İbnü'l-Amîd ile Sâhib b. Abbâd'ı hicvetmek amacıyla kaleme alınmıştır (Dimaşk 1965). 9. *Kâdî İyâz, Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik li-ma'rifeti a'lâmî mezhebi Mâlik*. Mâlikî mezhebine mensup âlimlere dair eserin birinci cüzüdür. Baş tarafındaki otuz sayfayı aşkın takdim yazısında Kâdî İyâz'ın hayatı ve ilmî şahsiyeti anlatılmıştır (Rabat 1383/1964, 1983; eserin diğer ciltleri başkaları tarafından neşredilmiştir). 10. *Divânü'l-Emîr Ebi'r-Rebi' Süleymân b. 'Abdillâh el-Muvaħħid* (Titvân, ts., Muhammed b. Abbas el-Kabbâc, Saîd A'râb ve Muhammed b. Tâvî et-Titvânî ile birlikte). 11. *Ebû Bekir ez-Zübeydî, Muhtaşarü'l-Ayn*. Halîl b. Ahmed'e ait eserin muhtasarının Allâl el-Fâsî ile birlikte gerçekleştirilen neşridir (Rabat, ts. |Mektebe-

tü'l-vahde); bk. Abdüssamed el-Aşşâb, s. 133-134). 12. *Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî, Nihâyetu'l-ereb fi funûni'l-edeb*. Bu ansiklopedik eserin 16. cüzünün yayımıdır (Kahire, ts.). Muhammed et-Tancî'nin ayrıca İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü öğrencileri için hazırladığı basılmamış ders notları bulunmaktadır: *Kelâm Dersleri, İslâm Mezhepleri Tarihi* (Bekir Topaloğlu Ktp., nr. 184); *Belâgat-ı Kur'âniyye* (Bekir Topaloğlu Ktp., nr. 1412, 1413).

Makaleleri: "Şehristânî" (*İA*, XI, 393-396); "Abû Mansûr el-Mâturîdî" (*ACİFD*, I-II [1955], s. 1-12); "Abbâd Oğlu İsmail'in Kitâbü'l-İbâne 'an mezhebi ehli'l-'adl Kitabı" (*a.g.e.*, III-IV [1955], s. 122-127); "Gazâlî'ye Göre Kur'an'ın Tefsiri" (*a.g.e.*, I-IV [1957], Arapça metin ve tercümesi, s. 1-18); "Kitâbü'l-Mükâşere 'inde'l-müzâkere". Ca'fer b. Muhammed b. Ca'fer et-Taylîsî'nin bazı şairlerin isimleri ve şiirlerinden örnekler içeren eserinin ilmî neşridir (*ŞM*, I [1956], Arapça kısmı, s. 1-90 + IV); "et-Ṭarâ'ik ve'l-elhânü'l-mûsîkiyye fi İfrîkiyye ve'l-Endelüs" (*Mecelletü'l-Ebhâs*, XXI/2-4 [Beyrut 1968], s. 93-116); "Ḥavle Kitâbi't-Te'âzî ve'l-merâşî li'l-Müberred" (*el-Mevrid*, III/4 [Bağdat 1394/1974], s. 311-313); "Beyrûnî'nin İbn-i Sînâ'ya Yöneltiği Bazı Sorular, İbn-i Sînâ'nın Cevapları ve Bu Cevaplara Beyrûnî'nin İtirazları" (*Beyrûnî'ye Armağan*, Ankara 1974, Türkçe metin s. 23-26, Arapça metin s. 261-301). Muhammed et-Tancî'nin *İslâm Mecmuası* (sy. 1, 4, 5, 8 [1956]; sy. 11 [1957]), *Türk Yurdu* (sy. 2, 4 [1959]) ve *Hilâl Mecmuası*'nda (sy. 4, 5, [1959]) yayımlanan makaleleri de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İSAM Ktp. Arşivi, Muhammed Tancî Evrakı (M. T.), nr. K-144; Muhammed Tancî, "Muhammed b. Tâvî et-Tancî'nin Kısa Hal Tercümesi ve Çalışmaları", İSAM Dokümantasyon servisi, dosya nr. 190279; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 62; M. Saîd Muhammed, *İbn Şüheyd el-Endelüsi edîben ve nâkıden*, Sebha (Libya) 1988, s. 56-57; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'el-lifin*, Beyrut 1414/1993, III, 178; *el-Kitâbü't-Tezkârî 'an fakîdî'l-'ilm ve't-türâş Muħammed b. Tâvî et-Ṭancî* (nşr. Câmîatü Abdilmâlik es-Sa'dî-Menşûrâtü Medreseti'l-Melik Fehd el-Ulyâ li't-terceme-Tanca), Tanca 1418/1997, tür.yer.; Abdülvehhâb b. Mansûr, "Muħammed b. Tâvî et-Ṭancî: Meşrûfû risâletin ve zikriyyât mine'l-mâzî", *a.e.*, s. 25-36; İzzet Hasan, "Şuħbetü li'l-'Allâme Muħammed b. Tâvî et-Ṭancî recülü'l-ilm ve'l-ahlâk", *a.e.*, s. 37-47; İhsan Abbas, "Muħammed b. Tâvî et-Ṭancî", *a.e.*, s. 55-57; Muhammed b. Şerîfe, "Şehâde", *a.e.*, s. 67-72; a.mlf., "İbn Tâvî ve't-türâşü'l-Ĥaldûnî", *a.e.*, s. 89-97; M. Gennûn el-Hasenî, "el-'Allâme Muħammed b. Tâvî et-Ṭancî cevânib min hayâtil ve nemâzic

min resâ'ilih", *a.e.*, s. 117-130; Abdüssamed el-Aşşâb, "Tercemetü'l-üstâz Muħammed b. Tâvî et-Ṭancî", *a.e.*, s. 131-135; İbrâhîm Şebbûh – Hüsâm Abdüzzâhir, *Şevâmiħu'l-muħakkîkin Muħammed b. Tâvî et-Ṭancî*, Kahire 1426/2005, tür.yer.; Neşet Çağatay, "Arkadaşım Muhammed Tancî", *ACİFD*, XX (1975), s. XXXIII-XXXVI.

BEKİR TOPALOĞLU

TÂNEVÎ

(bk. TEHÂNEVÎ).

TANIŞIK, İbrahim Hilmi

(1891-1967)

İstanbul Çeşmeleri adlı eseriyle tanınan araştırmacı yazar.

Bursa'da doğdu. Babası Ahmed Hamdi Bey, annesi Ayşe Hanım'dır. 1914'te İstanbul Dârümuallimîn İbtidâisi'nden mezun oldu. 1914-1915 yıllarında Balıkesir Dârümuallimîn Tatbikat Mektebi ve Bursa Müdâfaa-i Millîyye Hoca İlyas Vakf Mektebi muallimlikleri görevinde bulunduktan sonra 1916'da gönüllü öğretmen olarak Kırım'a gittiyse de 1917 Ekiminde gerçekleşen Bolşevik İhtilâli'nin ardından İstanbul'a döndü ve Fatih'te Hırkaşerif semtine yerleşti. İstanbul ve Bursa'ya dair ilk araştırmalarına 1918 yılından itibaren başladı. Özellikle Bursa ve İstanbul cami ve çeşmeleriyle ilgili bilgi, belge ve görsel malzeme toplamaya çalıştı. Ayrıca yabancı kaynaklardan faydalanabilmek için Fransızca'sını geliştirdi. 1919'da Ayşe İsmet Hanım'la evlendi. Bursa'da mahallî bir gazete çıkardı ve iki yıl boyunca neşriyatını devam ettirdi. Bursa'nın kurtuluş günlerinde Mudanya'da fotoğrafçı olarak görev yaptı. 31 Temmuz 1930'da Devlet Matbaası'nda hesap memurluğuna tayin edildi. İstanbul'un ve Bursa'nın kaybolmaya yüz tutan ecdat yâdigâr eserlerine karşı olan ilgisi gittikçe artıyordu. Hocası Eyüplü Hâfız Kemal Sun'un teklifi, Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürü Faik Reşit Unat'ın ve yakın dostu Hasan Basri Çantay'ın teşvikiyle İstanbul çeşmeleri üzerinde çalışmaya başladı. Yaklaşık on beş yıl boyunca İstanbul'un her yanına dağılmış çeşmeleri teker teker araştırıp fotoğraflarını çekti, kitâbelerin tarih beyitlerini kaydetti ve iki ciltlik eserini meydana getirdi. Sur içi ve Eyüp bölgelerini içeren eserin ilk cildi *İstanbul Çeşmeleri-I, İstanbul Ciheti* ismiyle 1943, Beyoğlu (Galata), Üsküdar-Kadıköy ve Boğaziçi'nin her iki yakasını kapsayan diğer cildi *İstanbul Çeşmeleri-II, Beyoğlu ve Üs-*

küdar Ciheti adıyla 1945 yılında neşredildi.

Tanışık'ın bu çalışmasına paralel olarak yürüttüğü diğer bir araştırması da İstanbul ve Bursa camileriyle mescidlerinin taşkapılarında yer alan kitâbelerde saklı gerçek inşa tarihlerinin hesaplanması üzerine oldu. 1940'ların ve 1950'lerin İstanbul'unda ebced sistemini çözebilen birkaç kişiden biri olan Tanışık'ın tarih sırasına göre gruplandığı ve çektiği fotoğraflarla zenginleştirdiği bu eseri yayımlanmamıştır. Türkiye'de mevcut bütün Türk-İslâm devri kitâbelerini tesbit ederek bunları bir kitapta toplama projesine başlayan Türk Tarih Kurumu'nun, İstanbul bölgesindeki her türlü eserin kitâbelerinin okunması ve tasnifi için Ocak 1942'de oluşturduğu heyette Tanışık aktif görev aldı. Türkiye Anıtlar Derneği bünyesinde de zaman zaman görevler üstlendi. 1950 yılından itibaren İstanbul camileriyle ilgili yeni bir araştırmaya başladı. Çeşmelerde olduğu gibi şehirdeki bütün cami ve mescidleri yine iki ana bölüm halinde tasnif edip teker teker fotoğrafladı. 1951'de Askerî Müze Müdürlüğü'nün teklifiyle Osmanlı döneminden intikal eden muhtelif silâh kitâbeleri üzerinde deneme mahiyetinde bir çalışma içinde bulundu. O güne kadar imal yılları bilinmeyen bazı eski silâhların ve araç gereçlerin tarihlendirilmesini sağladı. Bu arada Reşat Ekrem Koçu'nun çıkardığı *İstanbul Ansiklopedisi*'ne çeşmeler ve camilerle ilgili maddeler yazdı.

Fatih'te Hırkaişerif semtinin imarı hususunda faaliyette bulunan birçok dernekte aktif görev alan İbrahim Hilmi Tanışık, özellikle yangın yeri olarak anılan Fatih Hırkaişerif-Yenibağçe bölgesinin mâmur hale getirilmesi ve bölgede yıkık durumda bulunan tarihî eserlerin tamiratıyla ilgili çeşitli girişimlerde bulundu. Mimar Sinan'ın şahsî parasıyla Yenibağçe'de yaptırdığı, özellikle kendine özgü minare formuyla literatüre geçen, ancak 1918 Cibali yangınında harap olan ve 1960'lara yıkıntı halinde ulaşan Mimar Sinan Mescidi'nin inşası için bir derneğin kurulmasına ön ayak oldu. Bu mescid vefatından dokuz yıl sonra yeniden yaptırılarak ibadete açılmıştır. Tanışık, bunların yanında özellikle Cumhuriyet dönemi İstanbul'unu ve Türkiye'nin almış üç vilâyetini kapsayan, kendi içinde belli bir standarda göre tasnif edilmiş 1400'den fazla kartpostal ve 700 kadar siyah-beyaz fotoğraf çekiminden meydana gelen bir koleksiyon oluşturdu. Fatih'teki evinde İstanbul ve Bursa ağırlıklı kitaplardan teşekkül eden bir kütüphane

İbrahim Hilmi Tanışık

kurdu. Yaklaşık on yedi yıldan beri araştırmalarını sürdürdüğü, ibadete açık İstanbul camileriyle ilgili iki ciltlik çalışmasını baskıya hazır hale getirerek Mart 1967'de bir yayinevine teslim etti ve üçüncü defa hac farızasını yerine getirmek üzere otobüs kafesiyle yola çıktı. Ancak 11 Mart 1967'de Medine'ye 3 km. uzaklıkta yolda vefat etti ve aynı yerde gömüldü. 1500'den fazla İstanbul cami ve mescidiyle ilgili, görsel malzemeyle desteklenmiş, "İbadete Açık İstanbul Camileri" başlıklı iki ciltlik çalışmasıyla birlikte ibadete kapalı, yıkık veya tamamıyla yok olmuş cami ve mescidlere dair müsvedde halindeki bir diğer denemesi anlaştığı yayinevi tarafından basılmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943-45, I-II, Önsöz; Ekrem Akurgal, "İstanbul Çeşmeleri", *DTCFD*, II/4 (1944), s. 642-645; R. Ekrem Koçu, "Çeşme, Çeşmeler, İstanbul Çeşmeleri", *İst.A.*, VII, 3871-3872; "Tanışık, İbrahim Hilmi", *DBİst.A.*, VIII, 427.

İBRAHİM AKIN KURTOĞLU

TANIN

(طنين)

II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde İstanbul'da yayımlanan siyasi gazete.

Hüseyin Cahit (Yalçın) tarafından üç devrede toplam on yedi yıl çıkarılmıştır. İlk döneminde siyasi bakımdan çok etkili olmuş, 1 Ağustos 1908 – 31 Ekim 1918 tarihleri arası 3550 sayı neşredilmiştir. Gazeteyi çıkarma fikri, İttihat ve Terakkî Cemiyeti Merkez-i Umûmî üyesi Hüseyin Kâzım (Kadri) ve Tefik Fikret'ten gelmiş, daha sonra Hüseyin Cahit'i de aralarına alıp yayıma başlamışlardır. Hüseyin Kâzım sermayedar olarak kısa sürede gazetenin bi-

nasını yaptırmış ve matbaasını kurmuştur. Tefik Fikret, umduklarını bulamaması ve kırılan yaratılışı yüzünden 26 Aralık 1908'de gazeteden ayrılmıştır. Sadece yazıların imlâsı ve mizanpajla ilgilenen Fikret'in ayrılışının ardından Hüseyin Kâzım da Serez mutasarrıflığına tayini dolayısıyla 1909 Şubatında müdürlüğü bırakınca imtiyazı, baştan beri bütün yazı işlerini üstlenmiş olan başmuharrir Hüseyin Cahit'e devredilmiştir. İttihat ve Terakkî'nin fikirlerine samimiyetle inanan Hüseyin Cahit'in cemiyetin politikaları paralelindeki tutumu, mücadeleci ve polemikçi kişiliği bütün neşir hayatı boyunca gazeteye damgasını vurmuştur. II. Meşrutiyet'te İttihat ve Terakkî'nin resmî yayın organı *Şûrâ-yı Ümmet*'e oranla cemiyetin çok etkili ve uzun süreli savunucusu olan gazete bundan dolayı cemiyetin yarı resmî yayın organı sayılmıştır. Bununla birlikte Hüseyin Cahit zaman zaman İttihat ve Terakkî'nin icraatını eleştirmekten geri durmamıştır.

Başlangıçta "ittihâd-ı anâsır" temelindeki Osmanlılık düşüncesinin, daha sonra "millet-i hâkime" fikrine dayalı Türkçülük idealinin savunulduğu, Prens Sabahaddin, Ali Kemal, Mizancı Murad, Rıza Nur ve Lutfi Fikri gibi muhalif fikir adamı ve gazetecilerle, ayrıca Rum ve Ermeni gazeteleriyle bazan çok şiddetlenen tartışmaların yapıldığı gazetenin yayımı bu tartışmalar yüzünden kesintilere uğramıştır. Gazete 31 Mart Vak'ası'nda ilk ağır darbeyi almış, isyancılar *Şûrâ-yı Ümmet*'le birlikte *Tanin*'in matbaa ve idarehanesini tahrip ederek Meclis-i Meb'ûsan önünde Hüseyin Cahit zannettikleri Lazkiye mebusu Mehmed Aslan'ı öldürmüşlerdir. Bunun üzerine Selânik'e kaçan Hüseyin Cahit, *Tanin*'i ancak Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girmesinden sonra çıkarabilmiştir. Gazete İttihat ve Terakkî'ye muhalefetin arttığı, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın teşkilatlandığı 1911-1912 yıllarında Dîvân-ı Harb-i Örfî tarafından veya "Büyük Kabine" gibi İttihatçılar'a karşı hükümetlerce sık sık kapatılmış, ancak her defasında *Cenin*, *Senin*, *Renin* ve *Hak* gibi adlar altında yeniden çıkarılmıştır. Bu kapatılışlardan birinde Viyana'ya kaçmak zorunda kalan Hüseyin Cahit (Kasım 1912), gazeteyi İttihatçılar'ın Bâbiâli Baskını'nın ardından 31 Ocak 1913'te tekrar neşredebilmiştir. Fakat bu tarihten sonra artık iktidara tamamen el koyan İttihat ve Terakkî'nin bazı icraatlarını eleştirdiğinden gazetecilikten çekilmek zorunda kalmıştır.

İttihat ve Terakkî ileri gelenlerinin eleştiriden vazgeçmesi yolundaki rica ve bas-